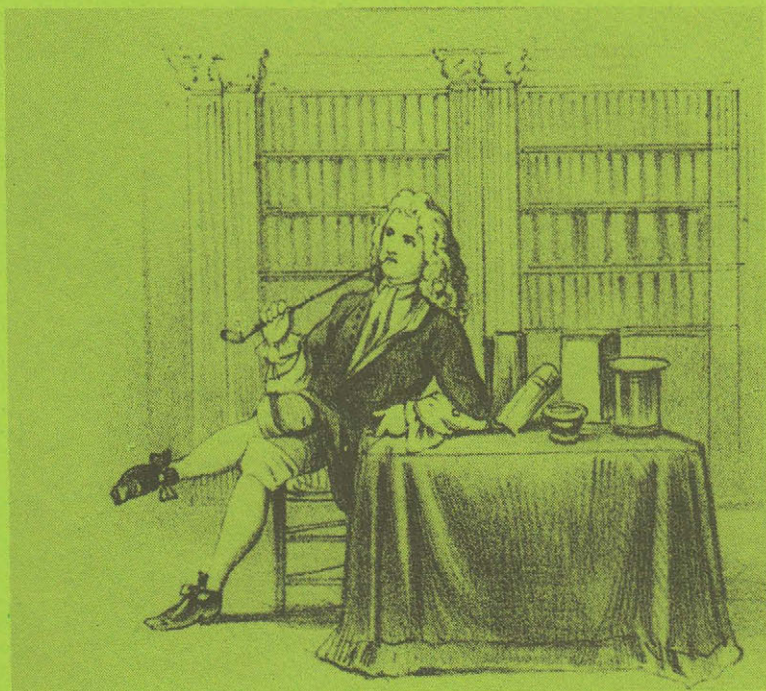

BATAVIA ACADEMICA

BULLETIN
VAN DE NEDERLANDSE WERKGROEP
UNIVERSITEITSGESCHIEDENIS

IV (1986) 2

APA - HOLLAND UNIVERSITY PRESS
AMSTERDAM & MAARSSEN

J. ROELEVINK

'GEPROMOVEERDE EZELS'ENKELE KANTTEKENINGEN BIJ DE ORIGINE EN DE ORIGINALITEIT VAN
DISSERTATIES EN DISPUTATIES*

De Nationale Vergadering heeft in de jaren 1796 en 1797 lange debatten gewijd aan maatschappelijke misstanden. Uiteraard ont-snapte het academische leven daarbij niet aan de aandacht. In de eerste plaats vond men dat het flinke aantal hogescholen op het kleine Nederlandse grondgebied gemakkelijk zou kunnen worden teruggebracht tot één. Uiteindelijk waren ze immers slechts een vrucht van heilloos provinciaal particularisme. Ten tweede had men be-zwaren tegen de wijze waarop het hoger onderwijs tot dan toe had gefunctioneerd. De kritiek culmineerde in de bittere vaststelling dat zelfs de graad van *doctor* geen enkele garantie bood omtrent de vak-kennis van de drager. Afgevaardigde Van Lockhorst bracht de heer-sende gevoelens aldus onder woorden: 'Ik behoeve U niet te her-inneren, Burgers Representanten, hoe veele den titul van Meester of Doctor, weleer op de Academiën erlangden, welkers geschiktheid alleen bestond daarin, dat zij de kosten daartoe nodig dragen konden. Dit nu moet ophouden. De Natie moet zekerheid hebben, dat niet dan kundige lieden in het een of ander vak worden gepromoveerd'¹. Zijn medeafgevaardigde Hoffman had in dit verband al eerder, ver-moedelijk onder hilariteit, opgemerkt dat er 'veel gepromoveerde ezels' rondliepen².

Zoals bekend heeft de Nationale Vergadering veel knelpunten ge-signaleerd zonder ooit in de gelegenheid te zijn gesteld ze daad-werkelijk weg te nemen. Ook op het hoger onderwijs had de kritiek

*Uitgewerkte versie van de op 17 maart 1986 voor de werkgroep Batavia Academica gehouden lezing. Met dank aan toehoorders die mij lieten delen in hun eigen kennis en ervaring.

1) *Het ontwerp van constitutie van 1797. De behandeling van het plan van constitutie in de Nationale Vergadering*, II, 11 april-13 september 1797, bewerkt door L. de Gou ('s-Gravenhage 1984), p. 431.

2) *Alsvoren*, I, 10 november 1796-10 april 1797, p. 675.

voorlopig weinig invloed. De betrokkenen hadden overigens wel iets anders aan het hoofd. De meeste universiteiten moesten in de Napoleontische periode hun werk voortzetten onder bijna ondragelijke angst voor volledige opheffing. Intussen kregen de elkaar opvolgende régimes niet genoeg tijd om drastische hervormingen te bewerkstelligen. Daarom bleef op het praktische onderwijskundige vlak voorlopig alles bij hetzelfde.

Na de Franse tijd kwam de regering van Willem de Eerste echter onvermijdelijk te staan voor de taak het hoger onderwijs te reorganiseren. Vrijwel iedereen erkende dat de toestand van de universiteiten ingrijpen noodzakelijk maakte. Om velerlei redenen kwam de wetgeving inderdaad snel tot stand. Het 'Koninklijk besluit nopens de organisatie van het hoger onderwijs' kwam reeds op 2 augustus 1815 af. Het maakte niet alleen het aantal universiteiten kleiner, maar verschaftte ook aan de professoren uniforme en duidelijk gedefinieerde arbeidsvoorwaarden. Tevens bevatte het een naar verhouding strak voorgeschreven curriculum voor de studenten in de verschillende studierichtingen³. Duidelijke, bindende exameneisen moesten de kennis van dragers van universitaire graden waarborgen.

Hoewel de maatregelen vaak aansloten bij in het verleden gegroeide gewoonten werden toch de ergste uitwassen weggenomen. Dat gold ook voor de misbruiken rondom de promotie. Artikel 207 van het Koninklijk Besluit drong door tot de kern van de zaak. Het luidde: 'Tot de promotie is noodig het schrijven en defenderen van een *specimen inaugurale*...'. Aan de aspirant voor de graad werden dus de volgende eisen gesteld. Hij diende zelf de pen ter hand te nemen om een specimen, een blijk, van eigen kunnen te geven. In de tweede plaats moest deze proeve de vorm aannemen van een wetenschappelijk betoog. Het promoveren op stellingen werd onmogelijk gemaakt. Zo verschoof de nadruk onmiskenbaar van de verdediging naar de kwaliteit en de samenhang van de verhandeling.

Oppervlakkig gezien schijnen de boze, corrupte achttiende en de goede, verlichte negentiende eeuw een groot contrast te vormen. Maar dat is gezichtsbedrog. In werkelijkheid is van een radicale breuk geen sprake geweest. Dit blijkt onder andere ook uit het vraagstuk

3) Algemeen Rijksarchief, Staatssecretarie, map 127; gedrukt: *Nederlandsche Staatscourant* no. 242, dd. 12 oktober 1815 en nr. 243, dd. 13 oktober 1815. Het meest recente globale overzicht van de wetgeving: M. Groen, *Het wetenschappelijk onderwijs in Nederland van 1815 tot 1980. Een onderwijskundig overzicht*, I, De wetgeving (Eindhoven 1983) en II, Maatschappelijke bevoegdheid (Eindhoven, zonder jaar).

dat hier nader aan de orde wordt gesteld, de toewijzing van het auteurschap van een dissertatie aan bepaalde personen. H. W. Tydemans beschrijving van de feitelijke gang van zaken, daterend van 1828, is enigszins cynisch, maar glashelder. Het valt, zei hij, nooit met zekerheid vast te stellen 'of de Verhandeling geheel, - of niet geheel, - of in het geheel niet - het werk is van hem, die er op gepromoveerd is'⁴. Van deze uitspraak is bij mijn weten nooit schande gesproken. Integendeel, men ging er blijkbaar vlug aan voorbij. Het betrof dan ook een geacht scribent, die een mening vertolkte welke door Thorbecke werd gedeeld⁵. Het is niet te gewaagd, vast te stellen dat het ook in de vroege negentiende eeuw niet alles goud was wat er blonk.

Reeds deze korte schets maakt duidelijk dat auteurschap van dissertaties voor veel onderzoekers van de Nederlandse universiteitsgeschiedenis een actueel probleem vormt, waarop zij voortdurend bedacht moeten zijn. Simpele oplossingen bestaan niet. Algemene kenmerken van dissertaties, zoals de tijd van ontstaan of het type, bieden weinig houvast. Daarom is het belangrijk, een goed inzicht te krijgen in de mogelijkheden, maar vooral ook in de beperkingen van onze kennis. Het navolgende is een bijdrage aan deze bezinning, gebaseerd op enkele voorbeelden uit eigen onderzoek naar het geschiedenisonderwijs aan de Utrechtse universiteit tussen 1735 en 1839⁶.

Omdat de periode van de Republiek uitgebreid ter sprake zal komen, gaat hier wellicht ten overvloede een korte uitleg vooraf van het verschil tussen een *disputatio pro gradu* en een *disputatio sub praeside*. Een dispuut *pro gradu* verschaftte de titel van *doctor* in de theologie, de rechten, de medicijnen of de filosofie. Een afzonderlijk doctoraat in de letteren bestond toen nog niet. Hoogleraren in de *linguae* traden dan ook nooit als promotor op⁷. De *disputatio sub*

4) H. W. Tydeman, *Consideratiën van Prof. Tydeman te Leiden, over de punten van overweging betrekkelijk het Academisch Onderwijs* (Leiden 1828), p. 16.

5) Thorbecke geciteerd door D. C. A. J. Schouten (*Het Grieks aan de Nederlandse universiteiten in de negentiende eeuw*, p. 218) uit de *Konst- en Letterbode* van 1839 (II, p. 22): 'Indien vele onbekwame jonge mensen zelfs na hun Dissertatie door anderen te hebben laten schrijven met lof gepromoveerd, jaarlijks van de Hoogeschool in de maatschappij treden, het is de schuld der professoren en niet die onzer inrigtingen'.

6) Dit onderzoek is uitgemond in een dissertatie *Gedicteerd verleden. Het onderwijs in de algemene geschiedenis aan de universiteit te Utrecht, 1735-1839* die ik op 23 oktober 1986 aan de Vrije Universiteit hoop te verdedigen. Daarin komen de dispuuten uitgebreider ter sprake.

7) Zie voor de promoties in Nederland W. Th. M. Frijhoff, *La société Néerlandaise et ses gradués* (Amsterdam 1981), onder andere pp. 33 e.v.

praeside was naar zijn aard een zuiver oefendispuut. Het onderscheidde zich van de wekelijkse disputeeroefeningen door een ruimere opzet. Aan de discussie lag een boekwerkje ten grondslag en niet slechts een paar rechtstreeks aan de colleges ontleende stellingen. Een dergelijk dispuut kon in principe door alle professoren worden voorgezeten, ook door de hoogleraren in de *linguae*. De *praeses*, die op de bovenste catheder stond, droeg de academische eindverantwoordelijkheid. Hij was eventueel aansprakelijk voor leerstellige en zedelijke ontsporingen van het debat. Samen met de *defendens*, die een catheder lager plaatsnam, diende de voorzitter het gedrukte geschrift te verdedigen. De *praeses* mocht dus ingrijpen als zijn leerling de discussie dreigde te verliezen. Met een *disputatio sub praeside* kon de student geen graad behalen. Het bleef bij de eer van een succesvolle verdediging. In 1815 is de *disputatio sub praeside*, die reeds een kwijnend bestaan leidde, stilzwijgend afgeschaft⁸.

Keren wij terug naar ons hoofdthema, nu eerst toegespitst op de achttiende eeuw. Wie schreef de dissertaties en welke waarde moet worden gehecht aan de inhoud? Welk methodologisch houvast heeft de huidige onderzoeker, die aan te haastige gevolgtrekkingen wil ontkomen? Het gevaar is niet geheel denkbeeldig. Iedereen herinnert zich wel een moderne biograaf die met gepaste trots vaststelt dat de door hem beschreven geleerde reeds in zijn jeugd beschikte over een onuitputtelijke eruditie en een verrassend bezonken oordeel. De schrijver heeft zich dan niet afgevraagd, of een ander de auteur was van de door hem zo hoog geschatte dissertatie. Ook wordt wel eens misprijzend of spijtig meegedeeld dat een bepaalde professor na zijn benoeming nooit meer iets heeft gepubliceerd. Misschien is dan geen rekening gehouden met de mogelijkheid dat diens onderwijs tot disputaties heeft geleid. Ook bij het samenstellen van bibliografieën zal steeds een gefundeerde keuze moeten worden gemaakt.

Meer dan eens is getracht de vraag naar het auteurschap van dissertaties uit de besproken periode in algemene termen te beantwoorden. Sommigen meenden dat disputaties *pro gradu* alle geschreven waren door de *doctor in spe*, dispuuten *sub praeside* altijd door de voorzitter zelf. Maar de werkelijkheid bleek weerbarstig te zijn. Anderen

8) Over disputaties onder andere: H. Wansink, *Politieke wetenschappen aan de Leidse universiteit 1575-1650* (Utrecht 1981), pp. 32 e.v.; E. Horn, *Disputationen und Promotionen an den Deutschen Universitäten vornehmlich seit dem 16. Jahrhundert* (Leipzig 1893) en G. Schubart-Fikentscher, *Untersuchungen zur Autorschaft von Dissertationen im Zeitalter der Aufklärung* (Berlijn 1970).

baseerden zich op uiterlijke kenmerken, met name het titelblad. Het woord *auctor* achter de naam van de *defendens* zou garanderen, dat hij het stuk werkelijk zelf had geschreven. Maar helaas bleek men zo toch geen vaste grond onder de voeten te krijgen⁹. Welke voetangels en klemmen op die speurtocht kunnen voorkomen, zal met enkele Utrechtse voorbeelden worden geïllustreerd.

Disputaties *sub praeside* werden in de Utrechtse artesfaculteit in de achttiende eeuw nog steeds gehouden, ofschoon het aantal dispuuten in vergelijking tot de eeuw daarvoor al aanmerkelijk was gedaald. De ene hoogleraar wist meer studenten enthousiast te maken dan de andere, maar allen hebben zij dispuuten gepresideerd, Petrus Wesseling, Christophorus Saxe, Johannes Fredericus Reitz, Rijklof Michael van Goens en in de vroege negentiende eeuw ook Philip Willem van Heusde¹⁰. Het is interessant te zien hoe zij allen op een verschillende manier met hun dispuutanten omgingen en hoe goed hun handelwijze aansloot bij hun persoonlijk karakter en de aard van hun onderwijs.

In 1766 liet Saxe door Joachim van Vliet een werkje verdedigen over de godin Angerona¹¹. Het betrof een onderwerp van archaeologisch belang, dat weliswaar nauw samenhang met Saxes eigen belangstelling, maar niet direct aansloot bij zijn onderwijs. Uit zijn correspondentie blijkt, dat hij het boekje geheel zelf had geschreven¹². Van Vliet trad slechts op als *defendens* en – belangrijke bijkomstigheid – als betaler van de drukkosten. Het betreft hier geen uitzonderlijk geval. Veel hoogleraren lieten eigen werk als het ware te water in de vorm van een reeks disputaties. De verdedigers die zij in zulke gevallen uitkozen, waren zeker niet altijd de minder goede studenten van wie weinig initiatief mocht worden verwacht. Zo heeft de latere hoogleraar Wesseling in zijn studententijd in Franeker een disputatie verdedigd, die samen met drie andere de tekst vormde van het baanbrekende werk van de befaamde oriëntalist Albert Schultens over de

9) H. J. Erasmus, *The origins of Rome in historiography from Petrarch to Perizonius* (Assen 1962), pp. 76, 77 en Th. J. Meijer, *Kritiek als herwaardering. Het levenswerk van Jacob Perizonius* (Leiden 1971), p. 175.

10) Over de faculteit *De Utrechtsche Universiteit 1636-1936*, I, G. W. Kernkamp, *De Utrechtsche Academie 1636-1815*, pp. 303 e.v., 332 e.v. en II, S. J. Fockema Andreae e.a., *De Utrechtsche Universiteit 1815-1936*, p. 129.

11) Joachimus van Vliet, *Diatribae academicae de Dea Angerona...disceptatore Christophoro Saxio...publice defendendam suscipit*, Trajecti Batavorum 1766.

12) Chr. Saxe aan H. Cannegieter, dd. 18 juni 1766 (Kon. Bibl., HS 74 D 14, minuut) en C. G. Heyne aan Saxe, dd. Göttingen 12 maart (Kon. Bibl., HS 74 D 9).

oorsprong van de Hebreeuwse taal¹³. In het geval van Van Vliet ging het niet om een speciale uitblinker. Saxe zocht en vond slechts een manier om zijn onderzoek wereldkundig te maken. Het voorbeeld wijst er onder andere op dat de stof van een door een hoogleraar geschreven oefendisputatie niet noodzakelijk met de inhoud van zijn onderwijs behoefde samen te hangen. Aldus vormden noch de aard van de stof, noch de intellectuele gaven van de student, noch de uiterlijke kenmerken van de disputatie een aanwijzing voor de ware identiteit van de schrijver.

Andere varianten vallen natuurlijk ook in Utrecht aan te wijzen. Soms zorgde een *defendens* zelf voor de tekst van een disputatie *sub praeside*. Met name Wesseling liet zijn begaafde leerlingen graag de ruimte. Van Goens, zijn latere opvolger, is een uitstekend voorbeeld. Diens disputatie sloot wat thematiek betreft volledig aan bij de wat buitenissige eigen belangstelling van deze leerling¹⁴. Rechtstreeks verband met Wesselings eigen onderwijs was er in dit geval niet. Anderen daarentegen werkten een door de leermeester behandeld of opgegeven thema zelfstandig uit. Jacobus de Rhoer heeft gedisputeerd over de identificatie van het eiland, waar de apostel Paulus na zijn schipbreuk aan land was geraakt¹⁵. Dat zou niet Malta, maar Meleda zijn geweest, een mening die Wesseling, liefhebber en groot kenner van de antieke geografie, regelmatig op college had verkondigd. Wesseling had lang plannen gekoesterd deze gedachte zelf uit te werken, maar liet dat tenslotte aan zijn leerling over. Hij werd trouwens niet moet, er op te wijzen dat De Rhoer zijn disputatie eigenhandig had geschreven¹⁶. In een ander voorbeeld, dat van Aris van der Mieden, kwam de student zelf met de stof aandragen. Van der Mieden was met een ambassade mee geweest naar het Midden-

13) *Disputatio philologica sacra secunda ad origines Hebraeas veramque antiquae Hebraeorum linguae naturam et indolem, quam... sub praesidio clarissimi viri D. Alberti Schultens... publicae disquisitioni subicit Petrus Wesseling*, Franequerae 1715. Zie onder andere L. Fuks, 'Hebreeuwse studies aan de Franeker universiteit', in: G. Th. Jensma, F. R. H. Smit en F. Westra, *Universiteit te Franeker 1585-1811. Bijdrage tot de geschiedenis van de Friese hogeschool* (Leeuwarden 1985), p. 419.

14) *Observationes miscellaneae philologici potissimum argumenti*, Trajecti ad Rhenum 1764 en J. Wille, *De literator R.M. van Goens en zijn kring. Studiën over de achttiende eeuw*, I (Zutphen 1937), pp. 233 e.v. Op de titelpagina van deze *disputatio sub praeside* komen terecht de woorden 'observavit auctor' voor.

15) J. de Rhoer, *Dissertatio critica de Sancti Pauli ad insulam Melitam naufragio*. Van dit boekje is slechts de titel bekend (A. Th. van Deursen, *Jacobus de Rhoer*, p. 8).

16) Wesseling over het auteurschap onder andere: *Lectiones publicae in Acta Apostolorum*, UB Amsterdam, HS 1 D 18, fol. 21.

Oosten. Hij had daar zelf een inscriptie ontdekt, die hij vervolgens in zijn disputatie wereldkundig heeft gemaakt en verklaard¹⁷. We mogen er van uitgaan, dat ook hij tot op grote hoogte zelfstandig werk heeft gedaan. Het gaat in de drie genoemde dissertaties om sterk uiteenlopende vormen van zelfwerkzaamheid van de student. Tussen de thematiek van de dissertatie en het onderwijs bestond geen vast verband. Wel betrof het steeds meer dan gemiddeld begaafde leerlingen.

Verschillen deden zich ook voor in de mate waarin een hoogleraar ingreep in de bij hem ingeleverde tekst. Uiteraard hield een *praeses* altijd de eindcorrectie van een dissertatie in eigen hand. Een enkele keer vond hij volledige omwerking van het concept noodzakelijk. De ambitieuze jonge Van Goens, gewikkeld in een felle concurrentiestrijd met zijn collegae, besteedde zoveel tijd aan een door een leerling opgestelde disputatie dat zijn vriend Van Lelyveld hem maande: 'Gij moet liever aan een disput van een student, dat gij krijgt om na te zien, zoo veel minder droogen arbeid doen'¹⁸. De indruk bestaat dat Wesseling literatuuraanwijzingen gaf en nadat het werkstuk was ingeleverd de plooiën recht trok. Van Heusde, hoogleraar in Utrecht vanaf 1804, was zeker niet in staat om zijn leerlingen tot en met het schrijfstadium met rust te laten. Hij besprak met hen regelmatig zowel het plan als de uitwerking van de dissertatie. Niettemin benadrukte hij graag, dat zijn studenten eigen werk leverden¹⁹. Op dit vlak speelde het karakter van de betreffende hoogleraar dus een duchtig woordje mee. Algemene kennis van diens gewoonten en omstandigheden kan de huidige onderzoeker wel enige aanwijzingen opleveren.

Tot zover voorlopig onze blik in de keuken van de Utrechtse disputaties *sub praeside*. Nu nog een enkel woord over dissertaties *pro gradu*. Er is al aan gerefereerd, dat met name veel juridische dissertaties uit de tijd van de Republiek niet door de gelukkige *doctor* zelf waren samengesteld. In veel gevallen was een derde de verantwoordelijke persoon. Ook Utrecht is niet aan dit verschijnsel ontkomen. In een uitermate lezenswaardige rede over hervorming van de universiteit wees de hoogleraar Reitz al in 1768 openlijk op mis-

17) A. van der Mieden, *Dissertatio critica ad marmor in quo de P. Sulpicio, de censu Syriae, de Ituraeis etcetera*, Trajecti ad Rhenum 1745.

18) *Brieven aan R.M. van Goens en onuitgegeven stukken hem betreffende* (uitgegeven door W. H. de Beaufort), I (Utrecht 1884), p. 264 (brief van 5 juli 1768).

19) Zo schreef Van Heusde dd. 28 maart 1810 aan Mr. Boers over een promovendus: 'de bewerking is geheel van hem' (UB Amsterdam, HS 10 P 2).

standen rond de promotie²⁰. Hij eiste dat dispuanten *pro gradu* altijd zelf de pen ter hand zouden nemen. Deze openbare aanklacht in een rede bij de overdracht van het rectoraat is een bewijs te meer, dat de situatie in stand bleef met medeweten, oogluiking en mischien zelfs stilzwijgende goedkeuring van zowel de senaat als curatoren.

Maar wie ontwierp deze dissertaties dan wel? In de eerste plaats kan gewezen worden op de vele repetitoren ofwel beunhazen, die tegen betaling bereid waren een disputatie in elkaar te steken. Van Effen spreekt van een tarief van tien ducaten. Geen wonder dat Saxe hun bezigheid zeer lucratief vond. Hij kon met gezag spreken, want in de periode dat hij nog huisleraar was, heeft Saxe tweemaal een juridisch proefschrift geschreven. De eerste die van zijn kennis profiteerde was een oud-leerling, Abraham de Back, de tweede Saxen zwager Novisadi. Zelf heeft de trotse auteur, die na de Bataafse revolutie openlijk voor deze activiteiten uitkwam, de graad van doctor in de rechten echter nooit bemachtigd²¹.

Een ander voorbeeld valt aan te treffen in de correspondentie van Petrus Wesseling. Tegenover hem bekende de Arnhemse rector Cannegieter, een man van naam, dat hij voor iemand anders een dissertatie had geschreven. Het betrof een promotie in de rechten. De jongeman in kwestie had zich volgens Cannegieter vertild aan het onderwerp dat hem door zijn hoogleraar was opgegeven. De rector wilde overigens niet graag dat deze zaak verder kwam, want hij wenste onder geen enkel beding als een 'scriptor mercenarius', als een broodschrijver, bekend te staan, terwijl hij ook meende dat de gang van zaken de kersverse doctor tot schande strekken zou²².

In de tijd van de Republiek waren ten aanzien van dissertaties dus veel graden van zelfwerkzaamheid mogelijk, variërend van nul tot honderd procent. Ze werden geen van alle als goed of fout ervaren, al groeide het besef dat met name een doctoraat diende te steunen op persoonlijk wetenschappelijk kunnen van de drager. Na 1815

20) J. F. Reitz, *Oratio de emendandis academiis* (Trajecti ad Rhenum 1768), pp. 29, 30.

21) P. J. Buijnsters, ed., *De Hollandsche Spectator* (Deventer, z.j.), p. 151, uit nr. 19 van december 1731. De door Saxe geleverde proefschriften zijn: A. de Back, *Disputatio philosophico-juridica ad leg. 2 Cod. de aedificiis privatis*, verdedigd in Leiden in 1751 en J. C. Novisadi, *Dissertatio juris publici de jure rei monetariae apud Batavos*, verdedigd in Utrecht in 1754. Saxe vermeldde zijn pennevruchten in zijn *Onomastici literarii mantissa recentior, sive pars octava* (Veteri ad Rhenum Trajectu 1803), pp. 29, 30.

22) H. Cannegieter aan P. Wesseling, UB Leiden, HS BPL 953-17, ongedateerde minuut van een verloren gegane brief.

schiep de wetgeving iets meer duidelijkheid. Zoals gezegd moesten de promovendi nu zelf een *specimen inaugurale* schrijven, maar was de toepassing van de regels soms laks. Thorbecke wees op een belangrijke oorzaak van deze toestand: de controle werd geheel en al overgelaten aan de professoren²³. De bedoeling was natuurlijk dat dit collegialiter zou gebeuren. In de praktijk kwam het er echter op neer dat de promotor als enige in staat was, te oordelen over de totstandkoming van een werk. Alles hing dus af van zijn scherpzinnigheid en zijn integriteit.

Ondanks verleidingen zal de promotor niet snel hebben meegewerkt aan regelrechte fraude. Zijn aandeel is eerder passief dan actief geweest. Het is in elk geval onwaarschijnlijk dat hij zelf een integrale tekst aanleverde. Hoogstens gaat het om al te diep ingrijpende retouches. Afgezien van alle gevaren waaraan een frauderende hoogleraar zich blootstelde, moet het gezien de toename van het aantal promoties en de langzaam voortschrijdende verzwaring van de aan proefschriften gestelde eisen fysiek onmogelijk zijn geworden, aan de lopende band dissertaties te produceren. Niettemin dient de huidige onderzoeker steeds alle mogelijkheden onder ogen te blijven zien, ook al zijn in de tijd zelf geen grote schandalen naar buiten gekomen. Wel kan zijn achterdocht kleiner zijn dan ten aanzien van oudere dissertaties. Alle speculaties ten spijt was immers in vele gevallen van normale promoties sprake.

Laten wij nog eenmaal in Utrecht rondkijken. Van 1815 tot 1839 heeft Philip Willem van Heusde daar vele dissertaties *pro gradu* begeleid. Hij had gewoonlijk een grote invloed op de keuze van het onderwerp. Zijn leerling P. J. Coster, die een dissertatie over Euripides wilde schrijven en daar ook weldoordachte plannen voor had, koos na een brief van zijn leermeester aanvankelijk voor Plato. Hij promoveerde uiteindelijk toch, misschien om praktische redenen, op Euripides, maar Van Heusde had bijna zijn wens vervuld gezien. In andere gevallen zal hij analoog te werk zijn gegaan²⁴. Ook de uitwerking van onder leiding van Van Heusde totstandgekomen dissertaties was veelal dusdanig, dat zijn eigen denkbeelden doorslaggevend waren. Maar er valt niet aan te twijfelen, dat zijn leerlingen

23) Zie het in noot 5 gegeven citaat.

24) P. J. Costerus aan Van Heusde, dd. 20 oktober 1834 en dd. 24 januari 1835 (UB Utrecht, HS 8 N 1). Hij promoveerde op 9 april 1835 toch op een proefschrift getiteld: *In Euripideae philosophiae locum, qui est de amore*.

toch persoonlijk het onderzoek hebben verricht en de eerste versie van de tekst zelfstandig schreven.

Welke vingervijzingen geven deze voorbeelden uit twee eeuwen voor het onderzoek naar de universiteitsgeschiedenis? Deze vraag kan in eerste instantie worden gesteld met betrekking tot afzonderlijke dissertaties. Gewezen is al op de noodzaak, zich altijd duidelijk rekenschap te geven van de *origine* van een bepaalde dissertatie, van welke aard deze ook mag zijn. Een algemeen geldig antwoord valt niet te geven, maar dat maakt het vraagstuk niet onoplosbaar²⁵. Het type dissertatie verschaft weliswaar niet per definitie inzicht in het auteurschap, maar het kan wel een aanwijzing bevatten. Voor het overige was er in de achttiende eeuw een scala van mogelijkheden, die steeds opnieuw van geval tot geval moeten worden overwogen. Vaak zal op grond van externe bronnen, vooral van correspondentie van hetzij *promotor* of *praeses*, hetzij de respondent, de ware toedracht kunnen worden gereconstrueerd. Met interne kenmerken zoals stijl, gelegenheidsgedichten, opmerkingen in noten en dergelijke, dient men mijns inziens altijd voorzichtig om te gaan. Ze behoren tot de façade, tot de indrukwekkende buitenkant die vaak veel moest verbergen. Dit alles in aanmerking genomen, zal soms kunnen worden geconstateerd dat er een samenwerking bestond tussen *praeses* en *defendens*, soms dat één enkele persoon, *praeses*, *defendens* of beunhaas, de tekst heeft gemaakt.

Maar daarmee is nog niet alles gezegd. Eigenlijk is ook bij de beoordeling van een losse dissertatie gedetailleerde kennis van de persoon, de belangstelling en het onderwijs van de betrokken hoogleraar noodzakelijk. Tevens dient een realistische schatting van de kundigheden van de *defendens* te worden gemaakt. Het eerste is gemakkelijker dan het tweede. Wel zal vaak blijken dat een gekozen thema goed past bij de activiteiten van een van beiden, hoewel het feit dat een oefendispuut behoort tot een serie over een door de

25) In een inmiddels gepubliceerd zeer gedetailleerd onderzoek naar 'De juridische faculteit te Franeker 1585-1635. Een studie over de professoren en hun onderwijs met lijsten van verdedigde disputaties' (*Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, LIV (1986), p. 15) stipt mevr. A. Ahsmann de kwestie van het auteurschap even in abstracte zin aan met de opmerking: 'Het steeds terugkeren van deze vraag vormt op zichzelf al een indicatie voor de onoplosbaarheid ervan in haar algemeenheid'. Dit klinkt ongewild somber. Haar eigen onderzoek naar de juridische faculteit en dat van F. Postma naar de theologische faculteit in Franeker in dezelfde periode vormen het bewijs dat onderzoekers na toepassing van algemene regels, waarvan de eerste kritische terughoudendheid is, wel degelijk een goede indruk kunnen geven van de gang van zaken.

professor gekozen thema nog niets hoeft te zeggen over het auteurschap. Toch zal soms op dit vlak zekerheid bestaan omdat een van beide partijen, meestal de *praeses*, de disputatie opnieuw op eigen naam heeft uitgegeven.

Voor de eerste decennia na 1815 gelden weer enigszins andere criteria. Ook toen kon de *promotor* grote invloed hebben op de totstandkoming van een proefschrift. Niettemin mag worden aangenomen dat er gewoonlijk veel eigen werk van de student in stak. Het zal de huidige onderzoeker zeker uiterst moeilijk vallen, eventuele fraude vast te stellen. Deze werd uiteraard met alle mogelijke middelen verborgen gehouden. De mogelijkheid moet slechts in het oog worden gehouden. Anderzijds mag argwaan niet al te snel in veroordeling omslaan. Opnieuw zal vermoedelijk de rol van externe documenten doorslaggevend zijn, als werkelijk fraude kan worden aangewezen.

In de tweede plaats valt uit de Utrechtse voorbeelden enige lering te trekken in verband met een ruimere vraagstelling, namelijk het onderzoek naar het onderwijs van een hoogleraar of een faculteit. De kwestie van de originaliteit van de dissertaties hangt hier nauw mee samen. Daarom worden deze twee aspecten hier tegelijkertijd behandeld. In de eerste plaats dient men steeds voor ogen te houden dat een disputatie in de ogen van de achttiende-eeuwer altijd een vorm van *onderwijs* betrof. Een hoogst belangrijk aspect was de verdediging van de in de disputatie vervatte mening of stellingen. Mede dank zij deze visie kon de kwaliteit en de originaliteit van de eigenlijke dissertaties in de achttiende eeuw grote extremen vertonen. Het spel werd als het ware nu eens met schitterende stuiters, dan weer met inferieure knikkers gespeeld. Soms ging het om baanbrekend werk van een hoogleraar, soms om een welwillende, maar ongeïnspireerde compilatie van een student, soms om betaald maakwerk, soms om de enthousiaste uitwerking van collegestof of van een suggestie van een professor door een hoogst capabele leerling. Ook nu vallen geen algemene regels te geven. De zaak wordt nog gecompliceerder omdat veel wetenschappen het destijds eerder moesten hebben van nieuwe combinatie van oude gegevens dan van grote ontdekkingen. Ook bij de beoordeling van de originaliteit van een schijnbaar interessante dissertatie wordt dus vaak grote kennis van zaken geëist, zo mogelijk ondersteund door contemporaine recensies en meningen van gerenommeerde vakgenoten.

In de vroege negentiende eeuw beperkte het zelfstandige onderzoek voor een proefschrift in de faculteit der letteren zich in Utrecht gewoonlijk tot het lezen van boeken en het opzetten van een plausibel wetenschappelijk betoog. Dat is wel begrijpelijk, want ook in de vroege negentiende eeuw beantwoordden de dissertaties nog slechts aan een beperkt doel. Ze waren een bewijs dat de student in staat was, wetenschappelijke stof zelfstandig te verwerken. Grensverleggend eigen onderzoek werd niet van hem verwacht. Voor het overige had het karakter van hoogleraar en leerling een sterke invloed op de wording van een proefschrift. Als een van beiden met een uitstekend plan kwam, kon dat het gehalte van de dissertatie al zeer positief beïnvloeden. Ofschoon dit uiteraard voorkwam, zorgden de omstandigheden vermoedelijk eerder voor een constante kwaliteit en een bescheiden mate van originaliteit, maar veroorzaakten ze tevens een vervlakking tot het niveau van de saaie middelmaat. Dit zal echter van faculteit tot faculteit en van hoogleraar tot hoogleraar hebben verschild. Modern onderzoek naar deze materie is er nog maar weinig gedaan.

Wie zich specifiek wil bezighouden met het onderwijs aan een bepaalde faculteit of met de activiteiten van een bepaalde hoogleraar zal telkens weer komen te staan voor het probleem van de originaliteit. Werkelijk inzicht kan alleen worden verkregen als de huidige onderzoeker goed bekend is met de wisselwerking tussen wetenschap en kennisoverdracht. Dat betekent ten aanzien van het ancien régime dat hij of zij zich in de eerste plaats moet richten op de oefendisputaties. Deze geven een redelijk beeld van het onderwijs, juist omdat vrijwel altijd sprake is van samenspel tussen docent en leerling. In ieder geval zullen de onderwerpen vaak zijn ontleend aan wat op college is behandeld of samenhangen met de belangstelling van docent en studenten. Tevens zal in een aantal gevallen sprake zijn van 'verborgen publikaties' van de hoogleraar zelf.

Dissertaties *pro gradu* daarentegen zeggen in de tijd van voor 1815 veel minder over het onderwijs. Ze behoorden tot de kringloop van de promoties, die voor een deel losstond van het onderwijs. Soms werd de *promotor* zelfs bepaald door de toerbeurt van de hoogleraren van de 'drukke' faculteiten van de rechten en de medicijnen, al kon de promovendus ook wel de beurt van zijn favoriete hoogleraar afwachten. Verder kwam het natuurlijk voor dat de promovendus elders de colleges in het betreffende vak had gevolgd. In elk geval mag dus niet worden uitgesloten dat het proefschrift in kwestie was

samengesteld door iemand die nog nooit de lessen van de betrokken promotor had bijgewoond, ofschoon een goede repetitor waarschijnlijk feilloos aanvoelde welke stof het beste bij de beoogde promotor paste. Maar hoe dan ook, dissertaties die tot promoties dienden gaven lang niet altijd aanwijzingen over wat er werkelijk in een academiestad omging.

Na 1815 is er een veel grotere kans dat onderwerp en aanpak van de dissertatie *pro gradu* goed aansluiten bij de geest van het in een faculteit of door een professor gegeven onderwijs. Wel kwamen de onderwerpen langzamerhand meer op zichzelf te staan. Het accent viel sterker op de uitwerking van nieuwe gedachten in de stijl van de *promotor* dan op verdediging van een standpunt. In Utrecht bestond wel verband tussen het gekozen thema en de colleges van de *promotor*, maar dan toch in veel algemener zin. Het was Van Heusdes verlichte denkwijze die domineerde. Zelden of nooit werd een reeks nauw op elkaar aansluitende proefschriften verdedigd. Het ging om zelfstandige eenheden, misschien wel van één geest doortrokken of op één methode gebaseerd maar toch met een grotere individualiteit. De eerste tekenen van de triomf van het onderzoek over het onderwijs werden zichtbaar, al waren de ezels nog geen wetenschappelijke paradepaardjes geworden.

CHRIS HEESAKKERS & KEES THOMASSEN

INVENTARISATIE VAN ALBA AMICORUM UIT DE NEDERLANDEN VOOR 1800

Alba amicorum vormen voor de universiteitsgeschiedenis een belangrijke bron, die echter lang niet altijd optimaal gebruikt wordt. De voornaamste reden hiervoor is dat er tot heden nog geen goed overzicht bestaat van de voor Nederland belangrijke alba amicorum, laat staan een inventaris van de individuele bijdragen in die alba. Weliswaar is er op het Instituut voor Neolatijn van de Universiteit van Amsterdam jarenlang gewerkt aan de Clavis Alborum Amstelodamensis, die toegang geeft tot zo'n 700 alba en 13 à 14.000 albuminscripties, maar helaas is dit apparaat onvoltooid gebleven¹.

Gelukkig wil dit laatste niet zeggen dat er momenteel op het terrein van de alba niets meer gebeurt. Zo is er enige tijd geleden een werkgroep gevormd die een tentoonstelling van Nederlandse alba amicorum voorbereidt, welke in 1989 in het museum Meermannno-Westreenianum zal plaatsvinden². Binnen die voorbereidingen was een inventarisatie van het materiaal natuurlijk onontbeerlijk en als vrucht daarvan is er in juni 1986 in een zeer beperkte oplage de *'Voorlopige lijst van alba amicorum uit de Nederlanden vóór 1800'* ('s-Gravenhage, Koninklijke Bibliotheek) verschenen³. In het nu volgende zullen wij een korte toelichting bij deze lijst geven.

1. Afbakening van het materiaal

Opgenomen zijn alba waarvan de oorspronkelijke bezitters afkomstig zijn uit de Nederlanden (dus met inbegrip van het huidige

1) De Clavis is inmiddels overgedragen aan de afdeling Westerse handschriften van de UB Leiden en aldaar onder de naam 'Apparaat Schuurman' voor het publiek raadpleegbaar.

2) Naast de ondergetekenden hebben R. E. O. Ekkart, conservator van het museum Meermannno-Westreenianum, en M. de Schepper, medewerker van het BNTL in de KB Brussel, zitting in deze werkgroep.

3) Deze oplage is verspreid over de rijks-, gemeente- en streekarchieven, en een aantal binnen- en buitenlandse bibliotheken. Wie serieuze interesse heeft voor een exemplaar kan dit schriftelijk melden bij K. Thomassen. Mocht de oplage inmiddels uitgeput zijn, dan wordt men genoteerd voor een volgende editie.

België) en alba van buitenlanders die in de Nederlanden inscripties hebben verzameld. Nog niet opgenomen zijn alba van buitenlanders die in den vreemde door Nederlanders geplaatste inscripties bevatten.

De lijst beperkt zich tot alba van vóór 1800, d.w.z. dat ze minstens één inscriptie bevatten die dateert van vóór 1 januari 1800.

2. Wijze van beschrijving

Per album bestaat de beschrijving uit de volgende 3 elementen:

- a) De naam van de oorspronkelijke bezitter.
- b) De periode waarin de inscripties zijn geplaatst.
- c) De huidige verblijfplaats van het album, dan wel de bron waaruit ons het bestaan van het album gebleken is.

3. Wijze van materiaal verzamelen

De belangrijkste bronnen waaruit tot heden materiaal verzameld is, zijn:

- a) De fichiers van de grote Nederlandse wetenschappelijke bibliotheken en van de KB Brussel, benevens een aantal in druk verschenen catalogi en inventarissen van andere Nederlandse en buitenlandse instellingen.
- b) De 'Clavis Alborum Amstelodamensis'.
- c) Het 'Corpus alborum amicorum (CAAC). Stammbücher aus dem 16. Jahrhundert'. (Zie voor nadere gegevens hieronder bij 5).
- d) De album-kaartenbak in het Centraal Register van Particuliere Archieven te 's-Gravenhage.
- e) Karlheinz Goldmann, Nürnberger und Altdorfer Stammbücher aus vier Jahrhunderten, Nürnberg 1981. (Bevat beschrijvingen van 1715 alba).
- f) Stammbücher als kulturhistorische Quellen, München 1981 (Wolfenbütteler Forschungen, Bd. 11). (Acta van een in 1978 gehouden albacongres).
- g) Catalogi van de grotere alba-aucties.
- h) Een paar van de weinige bestaande bibliografieën van alba-literatuur.

4. Het resultaat

De aldus verkregen lijst bevat gegevens over zo'n 1080 alba, waarvan er 300 zijn aangelegd door buitenlandse bezoekers. Van de overgrote meerderheid kan de huidige verblijfplaats worden aangegeven, maar van 217 alba is het bestaan ons slechts bekend uit literatuur of auctiecatalogi.

Interessant – maar niet geheel onverwacht – is het beeld dat men van de bloeiperioden van het album in Nederland krijgt, wanneer men het materiaal chronologisch ordent. Er tekenen zich twee pieken af: de eerste tussen 1590 en 1620 en de tweede tussen 1760 en 1790. Een belangrijke overeenkomst tussen die twee bloeiperioden is de centrale plaats die de universiteiten en met name de universiteit van Leiden daarbij innemen: het album is in Nederland primair met de studenten en hun hoogleraren verbonden. Er zijn echter ook belangrijke verschillen. In de eerste piek speelt de ‘peregrinatio academica’ een rol van betekenis. Niet alleen valt dit verschijnsel af te lezen uit het aantal alba van buitenlandse bezoekers (van de 250 alba uit de periode 1590-1620 zijn er zo’n 90 van buitenlanders), ook is dit te volgen in het niet onaanzienlijk aantal alba van Nederlanders op reis langs buitenlandse universiteiten en academies. De 18e-eeuwse student daarentegen blijkt liever veilig thuis te blijven.

Dit soort observaties – een artikel hierover is in voorbereiding – aan de hand van de *lijst* is natuurlijk aardig, maar het neemt niet weg dat de *lijst* in de huidige vorm een uiterst voorlopig karakter heeft. Voor veel instellingen moet nog worden nagegaan of er alba aanwezig zijn, allerlei catalogi en archiefinventarissen dienen nog systematisch doorgenomen te worden en er wacht nog heel wat literatuur op nadere verwerking. Om van dit laatste een voorbeeld te geven: het raadplegen van bundelingen van gelegenheidsgedichten zal ons ongetwijfeld vele nieuwe alba opleveren. Men denke hierbij aan de poemata van personen als Dousa en Grotius. Maar ook voor latere perioden gaat het op. Zo valt uit het verzamelde dichtwerk van Bilderdijk zonder veel moeite het bestaan van 9 alba van vóór 1800 te destilleren, waarvan er 6 nog niet in de *lijst* staan opgenomen en wel om de simpele reden dat wij bij de eerste inventarisatie deze bronnen bewust terzijde hebben gelaten. Natuurlijk dienen zij in een latere fase wel te worden verwerkt.

Dat wij – ondanks de vele tekortkomingen die aan de *lijst* kleven – toch tot publikatie zijn overgegaan, is omdat wij hopen dat de toekomstige gebruikers omissies en onjuistheden aan ons zullen doorgeven. Niet voor niets vermelden wij ook aan het einde van dit stukje onze adressen. Dat deze methode werkt, moge blijken uit het feit dat in de korte tijd die er sinds de beperkte verspreiding van de *lijst* is verlopen al 26 nieuwe alba zijn toegevoegd, van 12 alba de verblijfplaats bekend geworden is en dat daarnaast in tientallen beschrijvingen correcties konden worden doorgevoerd.

5. *Desiderata*

Een aantal desiderata is in het bovenstaande al im- of expliciet aan de orde geweest. Hieraan kunnen er nog wel enige worden toegevoegd. Allereerst denken we aan een uitbreiding van de per album vermelde gegevens. In meer definitieve versie van de *lijst* zullen ook het aantal inscripties, de plaatsen waar de bezitter die verzameld heeft, een korte karakteristiek van het album (studentenalbum, geleerdenalbum, adelsalbum, etc.) en literatuuropgaven moeten worden vermeld.

Om deze – en nog enige andere – gegevens bij de beschrijving van individuele alba systematisch te kunnen noteren, hebben wij een standaardformulier ontworpen, dat inmiddels in de praktijk is uitgetest. Het zou zeer gewenst zijn dat iedereen, die op nieuwe alba stuit, zo’n formulier aanvraagt en invult, onder het motto ‘vele handen maken licht werk’. De aldus verkregen formulieren kunnen op de handschriftenafdeling van de KB verzameld worden en voor ieder raadpleegbaar zijn. Daarnaast is er op de KB een begin gemaakt met het opzetten van een documentatiesysteem van alba-literatuur. Overdrukken van voor (afzonderlijke) alba relevante artikelen van de hand van de lezers van Batavia Academica worden uiteraard gaarne aanvaard.

Wil het door ons genomen initiatief op langere termijn uitgroeien tot een bruikbaar apparaat voor allen die zich met alba bezighouden – en met bruikbaar wordt bedoeld dat de alba ook op de afzonderlijke inscriptors toegankelijk gemaakt worden – dan is automatisering noodzakelijk. In dit verband is het nuttig iets te vertellen over het onder 3c vermelde project CAAC, omdat dat volledig geautomatiseerd is, zodat daardoor een respectabele hoeveelheid know-how opgebouwd is. CAAC is het werk van prof. dr. Wolfgang Klose te Karlsruhe (kernfysicus van beroep!), die een inventaris maakt van alle alba die inscripties bevatten van vóór 1 jan. 1600. Voor zijn beschrijvingen hanteert hij een standaardformulier dat vrij nauw met het onze overeenkomt. Alle onderdelen van de beschrijvingen zijn in principe via de computer bevroegbaar. Wie bijvoorbeeld wil weten welke gedrukte werken er vóór 1600 als album werden aangewend, kan bij hem terecht. Daarnaast is hij bezig om van de alba van vóór 1574 ook alle afzonderlijke bijdragen te catalogiseren. Daarbij beperkt hij zich niet tot de namen, plaatsen en data, maar geeft hij ook een soort karakteristiek van de inscripties. Dit betekent dat iemand met de vraag hoe vaak in de beschreven alba citaten van Cicero voorkomen, niet vergeefs op antwoord zal hoeven wachten.

Het zou natuurlijk ideaal zijn als een geautomatiseerde catalogisering van alba in Nederland op identieke wijze zou kunnen plaatsvinden, zodat een uitwisseling van gegevens of zelfs een koppeling van de databases mogelijk zou worden. Het zal echter niet gemakkelijk zijn om de hiervoor benodigde financiën bij elkaar te krijgen. Wij houden ons aanbevolen voor bruikbare suggesties.

C. L. Heesakkers
Klassiek Seminarium
Oude Turfmarkt 129
1012 GC Amsterdam
020 - 5252569

K. Thomassen
Koninklijke Bibliotheek
Handschriftenafdeling
Postbus 90407
2509 LK 's-Gravenhage
070 - 140328

VERSLAG van de vergadering die op maandag 17 maart om 14.30 uur te Utrecht is gehouden in het Auditorium van het Universiteitsmuseum, Biltstraat 166.

Aanwezig (27): J.F.M.C. Aarts, M.J.A.M. Ahsmann, J. van den Berg, G.C.J.J. van den Bergh, E.P. de Booij, S.W.G. de Clercq, M.W. van Hof, H.H.W. Hogerzeil, A.M. van Hoorn, O.J. de Jong, Th.M. Koornwinder, F. Lequin, A.M. Luyendijk, C. Persenaire, B. van Poelgeest, G.H.M. Posthumus Meyjes, F. Postma, E. Rabbie, A.W. Reinink, C.M. Ridderikhoff, J. Roelevink, M. Schillings, H.A.M. Snelders, L. Terken, P. van Vliet, F. Westra, S. van der Woude.

Bericht van verhindering ontvangen van: H. Beukers, H.A. Bosman, J.A.H. Bots, R. Feenstra, A. Frank, W. Frijhoff, C. Heesakkers, A.E.M. Janssen, H. de Ridder-Symoens, J. Sperna Weiland, O. Weijers.

Bij ontstentenis van de voorzitter en de vice-voorzitter wordt deze bijeenkomst gepresideerd door mw. prof.dr. A.M. Luyendijk-Elshout. In haar openingswoord maakt zij de aanwezigen attent op de mogelijkheid om in de pauze de tentoonstelling 'Over een eeuw vrouwen in de wetenschap aan de R.U.U.: Het Naadje van de Blauwkous' te bezoeken. Daarop geeft zij het woord aan onze gastheer S.W.G. de Clercq, directeur van het Utrechtse Universiteitsmuseum. Kort en zakelijk geeft deze een overzicht van alle festiviteiten en manifestaties die in Utrecht de komende tijd zullen worden gehouden ter gelegenheid van het 350-jarig bestaan van de Rijksuniversiteit.

Na dit welkom treedt de rector van de jarige Universiteit naar voren om een voordracht te geven over 'Ontwikkelingen aan Protestantse Universiteiten'. Prof.dr. O.J. de Jong vangt aan met te constateren dat de grondleggers van het Protestantisme nooit doelbewust hebben gestreefd naar een breuk met de universitaire tradities. Het zijn de door het christelijk humanisme beïnvloede pedagogen geweest die het aanzien van het onderwijs aan de universiteiten in de moderne tijden hebben veranderd. Een ereplaats verdient, naar zijn smaak, Melancthon, wiens streven naar herwaardering van de artes in het academisch curriculum leidde tot verschuivingen in de structuren. Een nieuw type universiteit ontstond in NW. Europa, een nieuw type student maakte zijn entree in de verjongde instellingen. Men denke bijvoorbeeld aan het gymnasium van Straatsburg ten tijde van Johannes Sturm. Van hieruit loopt dan weer een ontwikkelingslijn naar Genève. Ook in dit centrum van de Reformatie was het niet Calvijn, maar de

pedagoog Beza die vorm zou geven aan het hoger onderwijs in calvinistische zin. Het model van Genève zal overgeplant worden naar Nederland, echter op dit punt aangeland, ziet prof. De Jong dat hem de tijd ontbreekt dit enerverende onderwerp nader te behandelen (geïnteresseerden kunnen een uitgewerkte versie van deze voordracht lezen in CRE-Information no. 72 (4rd quarter 1985), pp. 47-61).

Wanneer de rondgang door het museum is afgesloten, begint mw. J. Roelevink te vertellen over 'Gepromoveerde ezels' (zie pp. 1-13 in deze aflevering). Haar voordracht, een onderdeel van haar promotie-onderzoek naar het geschiedenisonderwijs aan de Utrechtse Universiteit van 1735 tot 1839, geeft aanleiding tot een discussie over de aard en het nut van het disputeren (De Booij, Poelgeest en Van Vliet). Echter vóórdat hierover vrijelijk van gedachten wordt gewisseld, stellen enkele aanwezigen het probleem van het auteurschap van de disputaties aan de orde. Prof. Van den Berg kan aan de hand van enkele voorbeelden uit de Leidse theologische faculteit ook aantonen dat professoren in de hoedanigheid van 'praesides' zich wel eens bezondigden aan het opstellen van disputaties. Zó zijn er hoogleraren die zelf weinig gepubliceerd hebben, maar wier denkbeelden toch te volgen zijn in de disputaties van hun leerlingen. Hierop merkt spreekster op dat de kwestie van het auteurschap voor elke disputatie afzonderlijk bekeken moet worden: de praeses was verantwoordelijk voor de inhoud, maar behoefde niet per se de schrijver te zijn. Vervolgens gaat prof. Van der Woude in op de wezenlijke kenmerken van het disputeren. Zijn conclusie is dat een disputatie altijd gezien moet worden als oefenmiddel, nimmer als basis voor grensverleggend onderzoek. In dit verband wijst hij op het feit dat het aan de Nederlandse universiteiten niet gebruikelijk was de tekst van de disputaties in de handel te brengen. Volgens mw. Ahsmann zou dit laatste niet gelden voor verzamelbundels, bijv. in oude catalogi van de Frankfurter Buchmesse werden deze werken wel degelijk te koop aangeboden. Ook prof. Van der Woude wil de belangstelling van de zijde van collectionneurs niet ontkennen, echter met welk oogmerk die verzamelingen werden aangelegd (vraag van prof. Posthumus Meyjes) ontgaat ons vooralsnog. Terugkomende op het auteurschap, haalt mw. Ahsmann enkele voorbeelden aan uit het *Diarium* van de Leidse jurist Everardus Bronckhorst. In deze bron is toch wel het bewijs te vinden dat in het begin van de 17e eeuw de disputanten op hun werkstuk beoordeeld werden. Of die praktijk ook in de 18e eeuw nog gehandhaafd bleef, is een vraag die zij graag ter beantwoording overlaat aan de spreekster.

AANKONDIGING VAN BOEKEN

G.C.J.J. van den Bergh, J.E. Spruit, M. van de Vrugt, *Rechtsgeleerd Utrecht; Levensschetsen van elf hoogleraren uit driehonderdvijftig jaar Faculteit der Rechtsgeleerdheid in Utrecht*. Stichtse Historische Reeks 11, Zutphen (Walburg Pers) 1986, 239 blz.

Dit lustrumboek bevat een inleiding met een overzicht van 350 jaar juridisch onderwijs in Utrecht (G.C.J.J. v.d. Bergh), elf portretten van hoogleraren door leden of alumni van de faculteit - M. v.d. Vrugt: A. Matthaeus (1601-1654); G.C.J.J. v.d. Bergh: C. van Eck (1661-1732); A. Korthals Altes: A.C. Holtius (1786-1861); W.P. Heere: G.W. Vreede (1809-1880); J.J.M. van de Ven: H.J. Hamaker (1844-1911); C.G. Roelofsen: J. de Louter (1847-1932); M.W. ter Horst/A. Korthals Altes: W.P.L.A. Molengraaff (1858-1931); J.E. Spruit: J.C. Naber (1858-1950); R. Slot: C.A. Verrijn Stuart (1865-1948); H.A.M. Aaftink: J.Ph. Suijling (1869-1962); C. Kelk: W.P.J. Pompe (1893-1968) - en een album scholasticum van de Utrechtse juridische faculteit 1636-1986 (M. v.d. Vrugt). Van alle besproken hoogleraren is tevens een portret opgenomen.

G. Jensma (red.), *Betinking 400 jier stifting universiteit yn Frjentsjer. Lêzingen hâlden op it kongres fan 28 septimber 1985 yn Frjentsjer*. Themanummer van *It Beaken. Tydskrift fan de Fryske Akademy*, jrg. 47, nr. 4, 1985, blz. 149-237.

Behalve de herdenkingsrede uitgesproken door W. Frijhoff in de Franeker Martinikerkerk op 27 september 1985, vindt men in dit themanummer vrijwel alle lezingen die gehouden zijn op het symposium dat, mede onder auspiciën van de Nederlandse Werkgroep Universiteitsgeschiedenis, een dag later in diezelfde stad werd georganiseerd. De teksten betreffen de stamboom van de Franeker akademie (E.H. Waterbolk), de Hongaarse studenten (S. Ladányi), en aspecten van het onderwijs in de theologie (J. van den Berg), de medicijnen (A.M. Luyendijk-Elshout), de wiskunde (K. van Berkel) en de rechten (T.J. Veen, samenvatting).

Dominique Julia, Jacques Revel en Roger Chartier (red.), *Les Universités européennes du XVIIe au XVIIIe siècle: histoire sociale des populations étudiantes*. Tome I: *Bohême, Espagne, Etats italiens, Pays germaniques, Pologne, Provinces-Unies*. Parijs (Ed. de l'Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales) 1986, 260 blz., tabellen, grafieken, kaarten. ISBN 2 7132 0849 2.

Deze bundel levert de resultaten van een collectief onderzoeksproject dat in 1978 te Parijs werd opgestart; het tweede, binnenkort te verschijnen deel zal uitsluitend over Frankrijk gaan. In het eerste deel kan worden gewezen op een studie van W. Frijhoff over universiteit en arbeidsmarkt in de Noordnederlandse Republiek, die een synthese vormt van diverse bijdragen van de auteur (blz. 205-243), alsmede op een herziene versie van een bijdrage van dezelfde auteur over de bekende inschrijvingscurve van Eulenburg betreffende de Duitse universiteiten, waarvoor een grondige revisie wordt voorgesteld; ook resultaten van Neder-

lands onderzoek komen daarin ter sprake (blz. 23-63). F. Šmahel bestudeert de gegradueerden van Praag, waaronder in de 15e eeuw enkele Nederlanders; J. Pešek en D. Šaman analyseren de peregrinatie van Boheemse studenten, ook in de Republiek (blz. 89-111). De overige bijdragen betreffen Krakau (I. Kaniewska), Italië (R.L. Kagan) en Spanje (M. Peset en M.F. Mancebo). R. Chartier sluit de bundel met een reeds in de *Annales E.S.C.* verschenen bijdrage over de 'alienated intellectuals'.

J.E.A.L. Struick, e.a., *Goede buur of verre vriend. De relatie tussen de Universiteit en de stad Utrecht, 1636-1986*. Utrecht (Impress/Broese Kemink) 1986, 142 blz., ill. ISBN 90 6402 027 2.

Dit boek verscheen als begeleidend werk bij een gelijknamige tentoonstelling in het Utrechts Universiteitsmuseum. Zeven auteurs (J.E.A.L. Struick, J. van Herwaarden, R.M. Nepveu, A. van Hulzen, J.W. Wingelaar, B. de Nijs en G.H. Jansen) behandelen er op prettig leesbare wijze enkele aspecten van de relaties tussen stad en universiteit in de loop der eeuwen. De twintigste komt er wat bekaaid af: alleen het crisislustrum van 1936 wordt besproken. Het boek bevat geen literatuuropgaven.

Wijsgerig Perspectief op Maatschappij en Wetenschap, 1985/86, nr. 4. Thema: Idee en werkelijkheid van de universiteit. (Boom, Meppel).

Dit nummer van *Wijsgerig Perspectief* is gewijd aan de universiteit, een instelling waar maatschappij en wetenschap onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Meer in het bijzonder gaat het nummer over de idee en de werkelijkheid van de universiteit. Het bevat vier artikelen die elk op zich een geheel eigen signatuur hebben, te vergelijken met de onderling verschillende handschriften der auteurs, en die enkele aspecten belichten. Het geheel vertoont niet de systematiek van een met hoofdstukken ingedeeld boek, maar is eerder te vergelijken met een klein, levend mozaïek. Het bevat de volgende bijdragen:

C. Schavemaker: Ten geleide.

S. IJsseling: Filosofie in de moderne universiteit - Centraal punt en randverschijnsel.

J. Sperna Weiland: Een zelfbewuste universiteit - Over autonomie en maatschappelijke verantwoordelijkheid.

A.E. Cohen: Is een universiteit meer dan de som der delen?

C. Schavemaker: Bijna twee eeuwen grondwettelijke staatszorg voor de universiteit.

Vera Van Renterghem, *Het belang van Gent voor de universiteits- en studiekeuze van de Brugse studenten (1817-1914)*, Gent 1986 (Uit het verleden van de R.U.G., 23), 250 blz., D/1986/2467/2.

Auteur onderzoekt 1. het ouderlijk milieu; 2. de nationale en lokale politieke, economische, religieuze en sociale situatie; 3. de toestand van het secundair onderwijs te Brugge; 4. de situatie aan de universiteit zelf; en 5. praktische overwegingen, en gaat na in welke mate genoemde factoren bepalend waren voor de universiteits- en studiekeuze van de Brugse studenten 1817-1914. In tegenstelling tot wat de titel laat vermoeden komen ook de universiteiten van Leuven, Luik en Brussel aan bod. In bijlage geeft de auteur o.a. gedetailleerde gegevens met betrekking tot de socio-professionele, socio-economische en politieke situatie en gezindheid van de ouders der studenten. Dank zij de prosopografische benadering slaagt de auteur erin een aantal misvattingen of vooroordelen met betrekking tot de universiteitskeuze van de bestudeerde groep te weerleggen of te nuanceren.

W. Brulez, *Cultuur en getal. Aspecten van de relatie economie-maatschappij-cultuur in Europa tussen 1400 en 1800*, Amsterdam 1986 (Cahiers Sociale Geschiedenis, 6), 116 blz. ISBN 90 71600 01 7.

Deze studie, die een bijdrage wil leveren tot de integratie van de cultuurgeschiedenis in de totale maatschappijgeschiedenis, zoekt naar het verband tussen economie en politiek enerzijds en cultuurproductie anderzijds. In deze rubriek vestigen we in het bijzonder de aandacht op het onderzoek naar de eventuele aanwezigheid van universiteiten (als type-voorbeelden van culturele centra) in economisch belangrijke centra, op de studie van de dichtheid per land van de wetenschapsmensen in verhouding tot de gehele bevolking, op het onderzoek naar de mobiliteit, migratierichting en redenen van migratie van diezelfde wetenschappers en humanisten. De sterk kwantitatieve benadering van deze vraagstelling leidt tot soms verrassende resultaten.

Johannes Fried (Hrsg.), *Schulen und Studium im sozialen Wandel des hohen und späten Mittelalters*, Sigmaringen 1986 (Jan Thorbecke Verlag). ISBN 3 7995 6630 9.

Deze uitgave bevat de volgende bijdragen:

Helmut Beumann: Vorwort.

Alfred Wendehorst: Wer konnte im Mittelalter lesen und schreiben?

Peter Johanek: Klosterstudien im 12. Jahrhundert.

Jacques Verger: A propos de la naissance de l'université de Paris: contexte social, enjeu politique, portée intellectuelle.

Joachim Ehlers: Deutsche Scholaren in Frankreich während des 12. Jahrhunderts.

Helmut G. Walther: Die Anfänge des Rechtsstudiums und die kommunale Welt Italiens im Hochmittelalter.

Johannes Fried: Die Bamberger Domschule und die Rezeption von Frühscholastik und Rechtswissenschaft in ihrem Umkreis bis zum Ende der Stauferzeit.

Rolf Köhn: Schulbildung und Trivium im lateinischen Hochmittelalter und ihr möglicher praktischer Nutzen.

Jürgen Miethke: Die Kirche und die Universitäten im 13. Jahrhundert.

Reinhard Schneider: Studium und Zisterzienserorden.

Hermann Diener: Die Hohen Schulen, ihre Lehrer und Schüler in den Registern der päpstlichen Verwaltung des 14. und 15. Jahrhunderts.

Neithard Bulst: Studium und Karriere im königlichen Dienst in Frankreich im 15. Jahrhundert.

Detlef Illmer: Die Rechtsschule von Orléans und ihre deutschen Studenten im späten Mittelalter.

Peter Moraw: Die Juristenuniversität in Prag (1372-1419), verfassungs- und sozialgeschichtlich betrachtet.

Klaus Wriedt: Bürgertum und Studium in Norddeutschland während des Spätmittelalters.

Rainer Christoph Schwinges: Sozialgeschichtliche Aspekte spätmittelalterlicher Studentebursen in Deutschland.

Hartmut Boockmann: Ikonographie der Universitäten. Bemerkungen über bildliche und gegenständliche Zeugnisse der spätmittelalterlichen deutschen Universitäten-Geschichte.

Arno Seifert: Studium als soziales System.

I secoli d'oro della medicina. 700 anni di scienza medica a Padova.

Feestbundel, uitgegeven door stad en universiteit Padua ter herdenking van 700 jaar studie in de geneeskunde aldaar. Uitgegeven door Edizioni Panini in Modena, 1986. Bijdragen van diverse auteurs, ingeleid door Loris Premuda, hoogleraar in de Geschiedenis der geneeskunde. Behalve zeer fraai geïllustreerde artikelen over de botanische tuin, het anatomisch theater en andere grootheden van Padua, zoals Galilei en Vesalius, bevat het boek ook een aankondiging van de bewerking van het archief. Onder leiding van Prof. Lucia Rossetti zal met behulp van een computer de studentenpopulatie van de medische faculteit worden uitgezocht op verschillende gegevens. Hierbij zullen ook de 'nationes', het land van herkomst en de promoties worden vermeld.

AANKONDIGING CONGRES EN MEDEDELINGEN

1

In 1987 zal het jaarlijkse congres van de Werkgroep XVIIe Eeuw in het teken staan van de Constantijn Huygens-herdenking. Zo zal er in de tentoonstellingsruimten van de Koninklijke Bibliotheek een expositie georganiseerd worden op basis van handschriften-, boeken- en prentencollectie van de KB en het Museum Meermanno-Westree-nianum. De expositie en de catalogus zullen worden afgestemd op de thema's die tijdens het congres aan de orde zullen worden gesteld. Leidraad hierbij zijn de navolgende categorieën: Huygens in zijn gezin en omgeving; Huygens in dienst van de Prins; Huygens als wetenschapper; Huygens als literator; Huygens als musicus; Huygens' kunstzinnigheid; Appreciatiegeschiedenis: 'Het ritme der waardering'.

CALL FOR PAPERS

Voor elk van deze zeven onderwerpen is een spreker benaderd, die een algemene inleiding zal houden van ca. 45 minuten, gevolgd door discussie. Naast deze lezingen is er ruimte voor een reeks korte bijdragen van ca. 20 minuten, waarin deelonderwerpen aan de orde kunnen worden gesteld en verslag kan worden gedaan van lopend onderzoek. Ook na deze lezingen is een korte discussie mogelijk. Bekeken zal worden of deze bijdragen thematisch kunnen worden geordend. Bij ruime belangstelling bestaat de mogelijkheid van parallel-sessies. Ook *workshops* zijn denkbaar.

De Congrescommissie nodigt belangstellenden uit zich op te geven voor een korte lezing, en ideeën inzake themastelling, *workshops* en randactiviteiten **vóór 15 oktober** schriftelijk aan haar kenbaar te maken. Toezeggingen voor lezingen dienen te worden geadstrueerd met een duidelijke themastelling; zij worden in volgorde van binnenkomst behandeld. Correspondentie dient te worden gericht aan: Dr. A. Eyffinger, Bibliotheek Vredespaleis, Carnegieplein 2, 2517 KJ 's-Gravenhage.

2

De Belgische Kontaktgroep voor Universiteitsgeschiedenis zal in het najaar van 1987 een tweedaags colloquium organiseren met haar

Britse en Nederlandse collega's. Data zijn vrijdag 2 en zaterdag 3 oktober. Het colloquium zal plaatsvinden te Gent, met als thema: Relaties tussen de Lage Landen en de Britse eilanden 1450-1700, d.w.z. humanisme, reformatie en contra-reformatie, plus eventueel de rol van Engeland in de Opstand.

3

De volgende bijeenkomst van de Werkgroep Universiteitsgeschiedenis zal vermoedelijk in Deventer plaatsvinden en wel in de namiddag van **6 februari 1987**. Op het programma staan voordrachten van: prof. mr. R. Feenstra, 'Het juridisch onderwijs te Leuven in de 15e eeuw'; drs. J. L. Oosterhoff, 'De Leidse Universiteit en de wetenschapsbeoefening in de 19e eeuw'.

4

Van de penningmeester

Sinds de oprichting van de werkgroep is de contributie op hetzelfde lage peil gebleven, namelijk f 25,- per jaar (f 17,50 voor student-leden). Dank zij een genereuze startsubsidie van Dr. Mullers Vaderlandsch Fonds, hebben wij voor dat bedrag onze bijeenkomsten kunnen organiseren en een fraai gedrukt blad kunnen uitgeven, dat ook internationaal waardering heeft geoogst. De portokosten hebben wij daarbij zo laag mogelijk gehouden. In werkelijkheid belopen de kosten van drukken en verzending thans ongeveer f 27,- per abonnee, waarbij nog een kleine som voor de organisatie van de bijeenkomsten, de jaarlijkse registratierechten bij de Kamer van Koophandel (f 60,-), en de bijdrage aan de Commission internationale pour l'histoire des universités (Zw.fr. 50,-) komt. Alles bij elkaar spelen we voor ongeveer f 30,- quitte. Het bestuur heeft dan ook besloten *de contributie met ingang van 1 januari 1987 op f 30,- te stellen*; voor studenten blijft voorlopig het oude bedrag van f 17,50 gelden.

Gezien de ontwikkeling van het prijspeil, hopen we de contributie enkele jaren op dat bedrag te kunnen handhaven. Het spreekt wel vanzelf dat een vergroting van ons ledental daarbij alleen maar positief zal kunnen werken. Als elk lid er eens één lid bijwint ...?

5

In september 1985 is in Leiden een 'workshop' gehouden over de terminologie van het intellectuele leven in de middeleeuwen. De

akten hiervan zijn inmiddels gepubliceerd (in eigen beheer, via fotocopieën) onder de titel: *Actes du 'workshop' Terminologie de la vie intellectuelle au moyen âge. Leyde/La Haye 20-21 septembre 1985*. Zij bevatten onder meer bijdragen van R. Feenstra, 'Legum doctor', 'legum professor' en 'magister' comme termes pour désigner des juristes au moyen âge; J. Fletcher, Some problems of collecting terms used in medieval academic life as illustrated by the evidence for certain exercises in the faculty of arts at Oxford in the later middle ages; O. Weijers, La spécificité du vocabulaire universitaire du XIIIe siècle.

De akten zijn te verkrijgen, voor een vergoeding van f 10,- (of f 15,- incl. portokosten) bij Olga Weijers, Koninklijke Bibliotheek, Prins Willem Alexanderhof 5, 2595 BE Den Haag (tel. 070-140347).

AANVULLING LEDENLIJST (stand 1-8-1986)

drs. J. van der Haar, Landbouwhogeschool, Salverdaplein 10, 6700 HB Wageningen
F. A. van Lieburg, Michelangelostraat 98, 3066 NM Rotterdam

Verhuisd

mr. C. H. Bezemer, Marislaan 31, 2316 XW Leiden
prof.dr. H. H. W. Hogerzeil, Van Hogendorpstraat 18, 3581 KE Utrecht
prof. dr. O. J. de Jong, 'De Dekenye', Grote Kerkstraat 11A, 4101 CB Culemborg
dr. W. Kundert, Marktgasse, CH 9220 Bischofszell, Zwitserland
mr. R. W. G. Lombarts, Orthenstraat 45A, 5211 SV 's-Hertogenbosch
dr. Th. J. Meijer, Vondelstraat 81, 2513 EP 's-Gravenhage
drs. H. J. Mulder, Ereprijs 104, 8935 JL Leeuwarden
prof. dr. W. Nijenhuis, Nesciolaan 68, 9752 HR Haren
mevr. drs. M. Schillings, Joh. Vijghstraat 20, 6524 BS Nijmegen
prof. dr. H. A. M. Snelders, Merellaan 17, 3722 AK Bilthoven
drs. B. Theunissen, Gaspeldoorn 13, 3984 AW Odijk

De eerste monografie over het beroemde geleerdentijdschrift *Acta Eruditorum*, de duitse tegenhanger van het Journal des Sçavans en de Philosophical Transactions:

DR. A. H. LAEVEN, DE » ACTA ERUDITORUM « ... VAN OTTO MENCKE (1644-1707)

De geschiedenis van een internationaal geleerdenperiodiek tussen 1682 en 1707

Met index van alle (tot nu toe anonieme) contribuanten, inventaris van de correspondentie van de hoofdredacteur, bibliografie en register van persoonsnamen

Sedert 1682 verschenen in Leipzig gedurende een volle eeuw de latijnse *Acta Eruditorum*, een van de belangrijkste internationale geleerdentijdschriften in de Republiek der Letteren. De grondlegger en eerste hoofdredacteur was Otto Mencke (1644-1707), hoogleraar in de filosofie aan de universiteit van Leipzig. In dit gezaghebbende tijdschrift kregen veel duitse mathematici, fysici en andere geleerden de gelegenheid om onder leiding van de filosoof Leibniz voor het internationale voetlicht te treden en te wedijveren met geleerden elders in Europa.

In deze studie die het belangwekkende resultaat vormt van het meest grondige onderzoek betreffende de *Acta Eruditorum* t.t.c.p. heden, wordt de geschiedenis van het tijdschrift beschreven gedurende de eerste 25 jaar van zijn bestaan, waarin Otto Mencke de hoofdredacteur was. De lezer krijgt onder meer gedetailleerde informatie over het ontstaan van het periodiek, de samenstelling en werkwijze van de redactie, de materiaalvoorziening en de distributie.

Voorts wordt de redactionele politiek indringend geanalyseerd en een overzicht gegeven van het internationale correspondentennet, waarover de redactie beschikte. Door de ontdekking van enkele geannoteerde exemplaren van het tijdschrift bleek het mogelijk de namen van alle, tot nu toe anonieme recensenten en auteurs van artikelen vast te stellen. Een aantal bijlagen, waaronder een index van contribuanten en een inventaris van de correspondentie van de eerste hoofdredacteur completeren het boek.

Die erste Monographie über die berühmte Leipziger Gelehrtenzeitschrift *Acta Eruditorum*, das deutsche Pendant des Journal des Sçavans und der Philosophical Transactions:

DR. A. H. LAEVEN

DIE » ACTA ERUDITORUM « UNTER DER REDAKTION VON OTTO MENCKE

Die Geschichte einer internationalen Gelehrtenzeitschrift von 1682 bis 1707

Mit einem Verzeichnis aller (bisher anonymen) Kontribuenten, einer Übersicht der Korrespondenz des Herausgebers, einer Bibliographie und einem Namenregister

Seit 1682 erschienen in Leipzig während eines ganzen Jahrhunderts die lateinischen *Acta Eruditorum*, eine der wichtigsten, internationalen Gelehrtenzeitschriften in der *Respublica Litteraria*. Der Begründer und erste Herausgeber war Otto Mencke (1644-1707), Professor der Philosophie an der Leipziger Universität. Diese wichtige Zeitschrift bot vielen deutschen Mathematikern, Physikern und anderen Gelehrten die Gelegenheit unter der Führung von Leibniz vor das internationale Rampenlicht zu treten und mit ihren Kollegen aus anderen Teilen Europas zu wetteifern.

Diese Arbeit ist das bedeutende Ergebnis der tiefgreifendsten Erforschung der Geschichte der *Acta Eruditorum* bisher. Sie stellt die Entwicklung und Bedeutung der Zeitschrift während der ersten 25 Jahre ihres Bestehens dar, als Otto Mencke die Herausgabe leitete. Der Leser wird unter anderem ausführlich unterrichtet über das Entstehen des Periodikums, über die Zusammensetzung und die Arbeitsmethoden der Redaktion, sowie über die Materialbeschaffung und den Vertrieb.

Ferner wird die Redaktionspolitik gründlich analysiert und eine genaue Darstellung des internationalen Korrespondentennetzes der Redaktion gegeben. Durch das Auffinden einiger Exemplare der Zeitschrift mit handschriftlichen Eintragungen war es möglich die Namen aller, bisher anonymen, Rezensenten und Autoren festzustellen. Einige Beilagen, worunter ein Verzeichnis der Kontribuenten und eine Übersicht der Korrespondenz von Otto Mencke, beschließen die Veröffentlichung.

Die vorliegende Arbeit ist Band 13 der Reihe SIB. Eine Liste der übrigen Bände wird auf Wunsch gerne zugesandt. Subskribenten der Reihe SIB erhalten die Bände mit einem Rabatt von etwa 10% des Ladenpreises, zur Fortsetzung.

Bestellschrift: APA / POSTBUS 122 / NL-3600 AC MAARSSSEN / HOLLAND

In preparation / Ready shortly:

BHP volume 1

Bibliotheca Historico-Politica, 1

G.O. VAN DE KLASHORST / H.W. BLOM

& E.O.G. HAITSMA MULIER

Bibliography of Dutch Seventeenth Century Political Thought

AN ANNOTATED INVENTORY, 1581-1710

with an introduction and various indexes

Amsterdam & Maarssen 1986. (APA-Holland University Press)

ca XX, 160 pp, 9 ills.

Softbound, 23 x 15. (ISBN 90 302 1161 X)

= *Bibliotheca Historico-Politica* (BHP), 1

This work offers a bibliographical approach to Dutch 17th century political theory for further research. The authors are placed against a background of numerous tracts written in reaction to contemporary events. Numerous are also the university dissertations and disputations, including those written or organized by foreign students or professors in the Republic. The label "Dutch" therefore must be taken in the broad sense of the word.

Each title is provided with a comment that summarizes the arguments and gives the most important references. The book will be an indispensable tool for political philosophers, historians of political thinking and political scientists looking for relevant subjects or viewpoints in 17th century Dutch political theory.

The book appears as the first volume in the new series "BHP" *Bibliotheca Historico-Politica*; the second volume is a complete bibliography and history of the reception of the work of the brothers De La Court, Johan (1622-60) and Pieter (1618-85); the third volume will contain the papers presented at the De La Court Symposium, Rotterdam 1985. Subscribers to the series receive a 10-15% discount on the price of each volume.

APA / POSTBUS 122 / NL-3600 AC MAARSSSEN / HOLLAND

De eerste monografie over het geschiedenisonderwijs aan een nederlandse universiteit in de achttiende en de vroege negentiende eeuw waarin dit onderwijs wordt geplaatst in zijn maatschappelijke, universitaire en culturele context:

J. ROELEVINK: GEDICTEERD VERLEDEN

Het onderwijs in de algemene geschiedenis aan de universiteit te Utrecht, 1735–1839

Met lijst van collegedictaten, bibliografie en index van personen en plaatsen

Aan de universiteit te Utrecht hebben tussen 1735 en 1839 een vijftal befaamde hoogleraren onderwijs gegeven in de geschiedenis. Mede aan de hand van dictaten van hun colleges leidt de auteur haar lezers binnen in de collegezalen. Het verleden blijkt daar in meer dan één betekenis aan de studenten te zijn gedictoord, letterlijk maar ook figuurlijk.

Voor een geslaagde kennismaking met het toenmalige geschiedenisonderwijs dienen vele aspecten ter sprake te komen. Hoe functioneerde het universitaire bestel in het algemeen en in Utrecht in het bijzonder? Wie studeerden er geschiedenis, waarom en hoe lang? Hoe werden de docenten benoemd, hoe was hun positie en wat zagen zij als hun taak? Deze vragen werden nog niet eerder systematisch beantwoord.

De gekozen periode maakt een vergelijking mogelijk tussen de tijd van de Republiek en die van het Koninkrijk. In deze tijd voltrokken zich stormachtige ontwikkelingen in de wetenschap die nieuwe eisen stelden aan het onderwijs. De Verlichting verdrong de oude humanistische idealen. Niet alleen de geschiedwetenschap zelf was in een stroomversnelling geraakt, ook theologie en rechtswetenschap namen steeds wisselende gedaanten aan.

Hield het utrechtse geschiedenisonderwijs hiermede gelijke tred? In deze studie wordt getracht de inwerking van al deze factoren op de doelstellingen, de didactische vorm en de inhoud van dit onderwijs nader te analyseren.

The first monograph on the teaching of history at a Dutch university in the eighteenth and the early nineteenth century in which this teaching is placed in its social, academic and cultural context:

J. ROELEVINK: THE PAST DICTATED

The teaching of universal history at the university in Utrecht, 1735–1839

With a summary in English,

a list of lecture notes, a bibliography and an index of names and places

Five famous professors taught history at the university in Utrecht between 1735 and 1839. With the help of lecture notes the author takes the reader into the lecture rooms. It appears that the past was dictated to the students in more than one sense, not only literally but figuratively as well.

To become fully acquainted with this teaching of history it is necessary to consider many aspects of university life in general and in Utrecht in particular. Who wanted to read history, why and for how long? In which way were the teachers appointed, what was their position and how did they look upon their task? So far these questions had not been answered systematically.

The choice of the period from 1735 to 1839 offers an opportunity to compare the time of the Dutch Republic with that of the United Kingdom of the Netherlands. At the same time the stormy developments in science and scholarship made new demands on teaching. The Enlightenment drove out the old humanist ideals. Not only history, but also theology and law, were subject to the continuous pressures of change.

Did the teaching in Utrecht keep up with the tide? In this book an effort is made to analyse the influence of all these factors on the aims, the didactic form and the content of the teaching.

This work is volume 14 in the series *Studies of the Institute of Intellectual Relations ... in Early Modern History* (SIB), a series pertaining to the history of ideas and learning and to various aspects of the Republic of Letters. A list of other volumes published will gladly be sent on request. Some volumes are in Dutch, but usually have summaries in English, French or German. Subscribers to SIB benefit from a discount of approximately 10% off the list price.

Ordering address / Bestellanschrift / Adresse de commande / Besteladres:

APA / POSTBUS 122 / NL-3600 AC MAARSSEN / HOLLAND

J. ROELEVINK

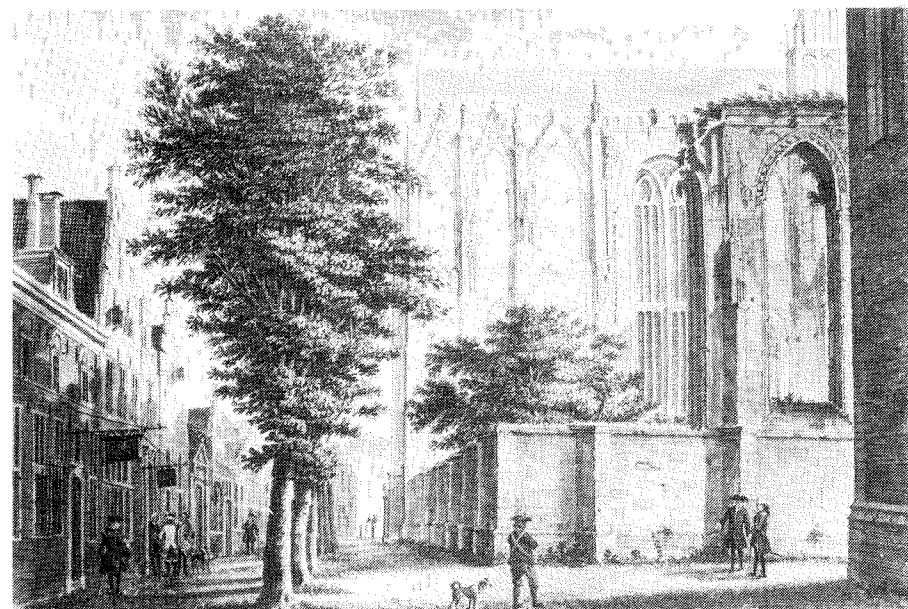
GEDICTEERD VERLEDEN

HET ONDERWIJS

IN DE ALGEMENE GESCHIEDENIS

AAN DE

UNIVERSITEIT TE UTRECHT, 1735 – 1839

APA – HOLLAND UNIVERSITEITS PERS

AMSTERDAM & MAARSSEN

STUDIES VAN HET INSTITUUT VOOR INTELLECTUELE BETREKKINGEN TUSSEN DE WESTEUROPESE
LANDEN IN DE ZEVENTIENDE EEUW. NIJMEGEN (SIB). UITGEGEVEN DOOR HANS BOTS 17c

ÉTUDES DE L'INSTITUT DE RECHERCHES DES RELATIONS INTELLECTUELLES ENTRE LES PAYS DE
L'EUROPE OCCIDENTALE À L'ÉPOQUE MODERNE, NIMÈGUE (SIB); PUBLIÉES PAR HANS BOTS

STUDIEN DES INSTITUTS FÜR INTELLECTUELLE BEZIEHUNGEN ZWISCHEN DEN WEST-EUROPAISCHEN
LÄNDERN IM SIEBZEHNEN JAHRHUNDERT. NIJMEGEN (SIB). HERAUSGEGEBEN VON HANS BOTS

STUDIES OF THE INSTITUTE OF INTELLECTUAL RELATIONS BETWEEN THE WEST-EUROPEAN
COUNTRIES IN EARLY MODERN TIMES, NIJMEGEN (SIB); EDITED BY HANS BOTS

Volumes SIB parus / SIB volumes published / SIB-Bände erschienen / SIB-delen verschenen:

1. Constantijn Huygens (1596-1687): zijn plaats in geleerd Europa. Twaalf studies, bibliografie, index. 1973. 503 pp, 3 pl. (ISBN 90 302 1001 X) (SIB 1)
2. Pieter Rabus en "De Boekzaal van Europe" 1692-1702. Verkenningen binnen de Republiek der Letteren ... 1974. 429 pp, 3 pl. (ISBN 90 302 1002 8) (SIB 2)
3. L'Album Amicorum de Cornelis de Glarges (1599-1683). Publié et annoté par H. Bots & G. van Gemert. 1975. 229 pp, 1 pl, 40 reprods. (ISBN 90 302 1003 6) (SIB 3)
4. Henri Basnage de Beauval en de "Histoire des Ouvrages des Savans", 1687-1709 ... Préface français/English summary. 1976. 695 pp, 1 pl. 2 dln/vols. (ISBN 90 302 1004 4) (SIB 4)
5. Contribution à la connaissance des réseaux d'information au début du XVIIIe siècle. Henri Basnage de Beauval et l'"Histoire des Ouvrages des Savans": Lettres et Index analytique complet par H. Bots & L. van Lieshout. 1984. 400 pp, 1 pl. (ISBN 90 302 1005 2) (SIB 5)
6. Pieter Rabus (1660-1702), wegbereider van de Noordnederlandse Verlichting ... door J.J.V.M. de Vet. With summary in English. 1980. 470 pp, 7 pl. (ISBN*90 302 1006 0) (SIB 6)
7. De "Bibliothèque Universelle et Historique" 1686-1693, een periodiek als trefpunt van geletterd Europa. 1981. 415 pp, 1 pl. (ISBN 90 302 1007 9) (SIB 7)
8. La "Gazette" en province à travers ses réimpressions, 1631-1752. Une recherche analytique ... par G. Feyel. 1982. 464 pp, 56 pl, ills. (ISBN*90 302 1008 7) (SIB 8)
9. Le dernier voyage à Paris ..., 1640-43, du réformé Claude Saumaise. Libre érudition et contrainte politique sous Richelieu ... par P. Leroy. 1983. 282 pp, 2 pl. (ISBN*90 302 1009 5) (SIB 9)
10. Reinier Leers (1654-1714), uitgever en boekverkoper te Rotterdam. Een Europees 'libraire' en zijn fonds ... door O.S. Lankhorst. 1983. 313 pp, 7 pl. (ISBN*90 302 1010 9) (SIB 10)
11. De "Bibliothèque Choisie" (1703-13) van Jean Le Clerc (1657-1736) door G. N.M. Wijngaards. With summary in English. 1986. 335 pp, 16 diag., ills. (ISBN*90 302 1011 7) (SIB 11)
12. L'Écriture, le sacré et l'histoire; érudits et politiques protestants devant la Bible en France au 17e siècle par F. Laplanche. 1986. 1046 pp, 10 ills. (ISBN*90 302 1012 5) (SIB 12)
13. De "Acta Eruditorum" (1682-1707) onder redactie van Otto Mencke (1644-1707) ... door A. H. Laeven. Mit deutscher Zusammenfassung. 1986. 419 pp, 17 ills. (ISBN*90 302 1013 3) (SIB 13)
14. Gedichteerd verleden. Het onderwijs in de algemene geschiedenis aan de universiteit te Utrecht, 1735-1839 door J. Roelevink. With summary in English. 1986. 391 pp, 14 ills, graf., tab. (ISBN*90 302 1014 1) (SIB 14)

Les travaux de cette série mettent particulièrement en valeur l'histoire de l'érudition et des idées du 17e et 18e siècle (Siècles des Lumières) et par là même les échanges intellectuels et le mouvement et la réception de nouvelles idées en Europe. Les volumes sont accompagnés de textes annexes, de bibliographies et d'index généraux et particuliers. Ils sont disponibles en abonnement à des prix réduits.

In the SIB series studies and monographs are published on various aspects of the Republic of Letters, the history of ideas and on scholars in the 17th and 18th century (Enlightenment). Emphasis is on the international scholarly contacts and the absorption and digestion of new ideas. The volumes are documented with references, bibliographies, indexes.

Adresse de commande / Ordering address / Bestellanschrift / Besteladres:

APA / POSTBUS 122 / NL-3600 AC MAARSSSEN / HOLLAND

